

Україною структур у цілісній системі глобальної екологічної безпеки, яка відображена у Схемі реформування органів ООН з метою реалізації положень Екологічної Конституції Землі [2, с. 289]. Ініціативу Франції підтримали 45 країн світу, які вважають, що така організація могла би об'єднати всі держави світу навколо ідеї екологічного порятунку людства, контролювати і керувати багатьма екологічними ініціативами. Проте ініціативу Франції не підтримують країни, які найбільше забруднюють атмосферу Землі. Зокрема, ідею Світової екологічної організації не поділяють США. Ця країна традиційно відхиляє будь-які схеми міжнародного контролю над власним суверенітетом в галузі охорони природи. Згадаймо негативне ставлення США до ратифікації ініційованого і раніше підписаного ними ж Кіотського протоколу. Таких прикладів можна навести багато. Фактом залишається те, що великі країни з огляду на національні економічні інтереси, часто відмовляються від укладених ними міжнародних екологічних домовленостей.

Деякі країни, наприклад Бразилія, Індія та Китай, бурхливо розвиваючи свою економіку, та істотно забруднюючи атмосферу і створення парникового ефекту, теж не сприймають української та французької ідей про створення Агентства ООН з довкілля.

Таким чином, рівноправність норм ЕКЗ для всіх країн світу, як це не парадоксально, може стати реальною перешкодою для її схвалення.

Література

1. **Мир словарей.** Экономический словарь <http://mirslovari.com/category_eco/ INSTITUCIONALNAJA-SREDA-38401.html.
2. **Туниця Ю.Ю.** Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми. – Л.: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – Ч. 1.
3. **Гарантувати екологічну безпеку планети:** Виступ Президента України на 19-й спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН для всебічного огляду та оцінки ходу здійснення "Порядку денного на XXI століття"// Урядовий кур'єр. – 1997, № 114-115.
4. **Center for International Earth Science Information Network (CIESIN).** Environmental Treaties and Resource Indicators (ENTRI). Palisades, NY: CIESIN, Columbia University. <<http://sedac.ciesin.columbia.edu/entri/>.
5. **Статистичні дані доступно:** <http://www.freedomhouse.org/> або <http://earthtrends.wri.org>
6. **Статистичні дані доступно:** <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/polity/index.htm> або <http://earthtrends.wri.org>
7. **Статистичні дані по викидах CO₂ на душу населення доступно:** <http://earthtrends.wri.org>

УДК 330:502.4

Ст. викл. А.Ю. Якимчук, канд. екон. наук – НУ водного господарства та природокористування, м. Рівне

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОНСТИТУЦІЇ ЗЕМЛІ

На основі узагальнення наукових публікацій та власних вишукувань здійснено еколого-економічне обґрунтування розвитку природно-заповідного фонду у контексті підготовки Екологічної Конституції Землі.

Ключові слова: Екологічна Конституція Землі, еколого-економічна оцінка, природно-заповідний фонд.

*Senior teacher A.Y. Yakymchuk – National University of Water
Management and Nature Usage, Rivne*

The economic stimulation of the nature-protection fund's development in the world ecological constitution conception

The ecology-economical substantiate of the development of nature-protection fund in the World Ecological Constitution conception has been made on the basis of scientific publications.

Keywords: World Ecological Constitution, ecological-economical estimation, nature-protection fund.

Сьогодні культура світової спільноти дедалі більше повертається до цінності природи, як незаперечної умови існування людської цивілізації, як основного чинника людського життя. Розвиток заповідної справи, створення нових заповідних об'єктів є практичним втіленням екологічної політики держави в частині збереження унікальних і типових ландшафтів, біологічного різноманіття, відповідаючи вимогам Конвенції ООН з біорозмаїття, Конвенції щодо збереження Європейської природи та природного середовища існування, Загальноєвропейській стратегії біологічного та ландшафтного різноманіття, а також основним положенням Екологічної Конституції Землі.

З метою забезпечення екологічної рівноваги навколишнього природного середовища, зменшення рівня його забруднення, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття створюються природоохоронні території з різними функціями та режимом охорони, серед яких найважливіше місце займають природно-заповідні території та природно-заповідні об'єкти. Особливо актуальним їх створення, стало для України, жодна область якої за токсикомутагенними показниками стану здоров'я населення не отримала безпечної оцінки, а домінуючими є такі оцінки як конфліктні та загрозливі.

У соціальному сенсі безперечно важливою є роль природно-заповідних об'єктів у формуванні фізичного і духовного здоров'я будь-якої нації. Ставлення нації до природно-заповідного фонду є інтегральним показником її духовності. Це давно усвідомила світова спільнота, надаючи великого значення охороні природи шляхом створення природоохоронних територій різного рівня. У деяких країнах Європи (Німеччині, Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейні) частка заповідних земель сягає 18,2-37,5 % території держави. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України налічує у своєму складі 7040 об'єктів, що становлять лише 4,5 % від території України. На сьогодні в Україні ще немає чітко науково-обґрунтованої мережі природно-заповідного фонду. Організація природно-заповідних об'єктів (ПЗО) та природно-заповідних територій (ПЗТ) здійснювалася здебільшого за індивідуальними для кожної заповідної території критеріями, без належного обґрунтування. Нерідко спостерігається неузгодженість в їх розміщенні. Природно-заповідний фонд внаслідок тривалого кризового стану економіки, дефіциту фінансових ресурсів та відсутності інфраструктурного забезпечення, знаходиться на низькому щаблі розвитку. Вихід із такого стану можливий лише за умови здійснення реструктуризації економічного механізму його функціонування, впровадження економіко-екологічної оцінки, адаптації цінних об'єктів природи до ринкового

середовища відповідно до принципів розвитку Екологічної Конституції Землі. Тому є потреба у розробці державної системи економічного захисту ПЗФ, стимулюванні його розвитку.

Створюючи ПЗФ, не враховували і не проводили економічну оцінку об'єктів. Оцінювали лише екологічні критерії, та й ті вимагають відповідного доповнення. Нині офіційної методики економічної оцінки природно-заповідних об'єктів не існує. Відсутність ціни багатьох природних благ призводить до ігнорування їхньої значимості і, як наслідок, деградації екосистем. Як альтернатива, збереження біорізноманіття постійно програє сільському, лісовому і рибному господарствам, добувній промисловості, транспортному будівництву, де вигоди зримі та мають ціну. Чим вища економічна цінність природних об'єктів, тим більша ймовірність, що прийняті економічні рішення, втілені в різних проектах і програмах, будуть екологічно збалансованими та враховуватимуть інтереси як охорони довкілля, так і економії природних ресурсів.

Наявність проблем, що викладені вище, вимагає розробки і наукового обґрунтування еколого-економічного розвитку заповідної справи в Україні та Північному регіоні зокрема. На сьогодні вже існують чисельні напрацювання щодо проблем сталого еколого-економічного розвитку України та управління ПЗФ, його економіко-екологічної оцінки, окремі аспекти яких висвітлені в працях [1-11] та багатьох інших. Наукові розробки у більшості випадків вирішують окремі завдання щодо еколого-економічної оцінки ПЗФ і формування системи управління ним, а також місця регіону в її здійсненні. Оскільки у перспективі ПЗТ мають стати зеленими осередками або ядром при розбудові Екологічної Конституції Землі, то через це виникає потреба продовження комплексних наукових досліджень з методології та методики еколого-економічної оцінки функціонування ПЗФ, а також виявлення чинників, які сприяють формуванню ефективної системи управління ПЗФ, і впровадження яких сприяло б активізації його розвитку, відтворенню заповідних ресурсів та підвищенню частки ПЗФ у природно-ресурсному потенціалі. Все це зумовило вибір теми, окреслило основні напрями пошуку, визначило мету, завдання дослідження.

У дослідженні розглянуто процес функціонування ПЗФ Північного регіону України (ПРУ), виділений згідно з новим підходом до регіонального економіко-географічного поділу території України (табл. 1). У межах ПРУ функціонує 1895 заповідних територій і об'єктів, що становить близько 27 % від загальної кількості природно-заповідних територій і понад 30 % від площі ПЗФ України. Показник заповідності регіону становить 5,4 %, що більше, ніж по Україні (4,5 %). У розрахунку на одного жителя регіону площа ПЗФ становить близько 0,1 га, що удвічі менше європейського значення. Північний регіон за багатьма показниками розвитку ПЗФ – загальною площею, кількістю, показником заповідності, якісним складом – випереджає їх значення по Україні, проте вони не є оптимальними і значно відстають від міжнародних стандартів. Тому формування природно-заповідної мережі Північного регіону України не можна вважати завершеним.

**Табл. 1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду
Північного регіону України**

Область	Всього ПЗО		Зокрема				Показник заповід- ності, к _з , %
			загальнодержав- ного значення		місцевого значення		
	кіль- кість	площа, тис. га	кіль- кість	площа, тис. га	кіль- кість	площа, тис. га	
Волинська	$\frac{392}{20,7}$	$\frac{170,8}{20,5}$	$\frac{24}{16,7}$	$\frac{59,8}{28,6}$	$\frac{368}{21,1}$	$\frac{110,9}{17,7}$	8,46
Рівненська	$\frac{269}{14,2}$	$\frac{167,5}{20,0}$	$\frac{26}{18,0}$	$\frac{59,2}{28,3}$	$\frac{243}{14,0}$	$\frac{108,3}{17,3}$	8,33
Житомирська	$\frac{181}{9,6}$	$\frac{79,4}{9,5}$	$\frac{19}{13,2}$	$\frac{27,2}{13,0}$	$\frac{162}{8,6}$	$\frac{52,2}{8,3}$	2,66
Київська	$\frac{134}{7,07}$	$\frac{31,6}{3,8}$	$\frac{20}{13,9}$	$\frac{14,8}{7,1}$	$\frac{114}{6,6}$	$\frac{16,7}{2,7}$	1,12
м. Київ	$\frac{91}{4,8}$	$\frac{9,4}{1,1}$	$\frac{16}{11,1}$	$\frac{3,4}{1,6}$	$\frac{75}{4,3}$	$\frac{6,0}{1,0}$	11,7
Чернігівська	$\frac{647}{34,1}$	$\frac{220,2}{26,4}$	$\frac{21}{14,6}$	$\frac{9,88}{4,7}$	$\frac{626}{35,9}$	$\frac{210,3}{33,6}$	6,9
Сумська	$\frac{182}{9,6}$	$\frac{156,2}{18,7}$	$\frac{18}{12,5}$	$\frac{34,7}{16,6}$	$\frac{164}{9,4}$	$\frac{121,5}{19,4}$	6,6
Разом	$\frac{1895}{100,0}$	$\frac{835,0}{100,0}$	$\frac{144}{100,0}$	$\frac{209,0}{100,0}$	$\frac{1751}{100,0}$	$\frac{625,92}{100,0}$	5,4

Примітка: * у чисельнику – абсолютне значення величини, у знаменнику – відносне.

Для того, щоб мережа ПЗТ набрала рис репрезентативності, необхідно забезпечити заповідниками та національними природними парками всі області, провінції чи підпровінції фізико-географічного районування, а іншими категоріями – нижчі одиниці районування. Дієвою система на місцевому рівні стане тоді, коли кожний об'єкт буде реально забезпечений у науковому, правовому, адміністративному, організаційному, фінансовому аспектах тощо.

Узагальнення матеріалів досліджень Національного університету водного господарства та природокористування, інших вітчизняних та зарубіжних наукових установ, власні вишукування автора дали підставу сформулювати такі висновки.

1. Дослідження проблеми сутнісних функцій природних і штучних категорій ПЗФ показало, що дотепер у державній політиці організації ПЗФ в Україні переважає парадигма монофункціональності ПЗФ, а саме – збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. Проте, вона повинна бути доопрацьована пріоритетом поліфункціональної парадигми, яка враховує крім традиційної природоохоронної та генетичної й інші, але не менш важливі функції – екологічну, ресурсну, соціальну, економічну, освітню, що відповідає сутнісним характеристикам ПЗФ. До того ж, крім функції збереження природних комплексів, охорони здоров'я населення, як свідчить зарубіжний досвід, ПЗТ можуть бути важливим джерелом поповнення бюджету і тим самим вносити істотний вклад у розвиток місцевої економіки.

Наприклад, прибутки від восьми національних парків Австралії у 33,3 раза перевищують затрати держави на їх утримання (2,5 млрд. та 60 млн. австралійських доларів відповідно). Коста-Ріка щорічно витрачає близько

12 млн. доларів США на утримання національних парків, прибутки від туризму покривають ці витрати у 27,5 раза і становлять понад 330 млн. дол. США. Туризм у національних парках – друга за величиною галузь економіки цієї країни [6, с. 10]. За підрахунками відомого американського економіста Е. Свансона (університет Північної Кароліни), доходи від туризму у національних парках США у 5 разів перевищують видатки на їх утримання. На поїздки у ці музеї природи американці щорічно витрачають близько 7 млрд. доларів [11].

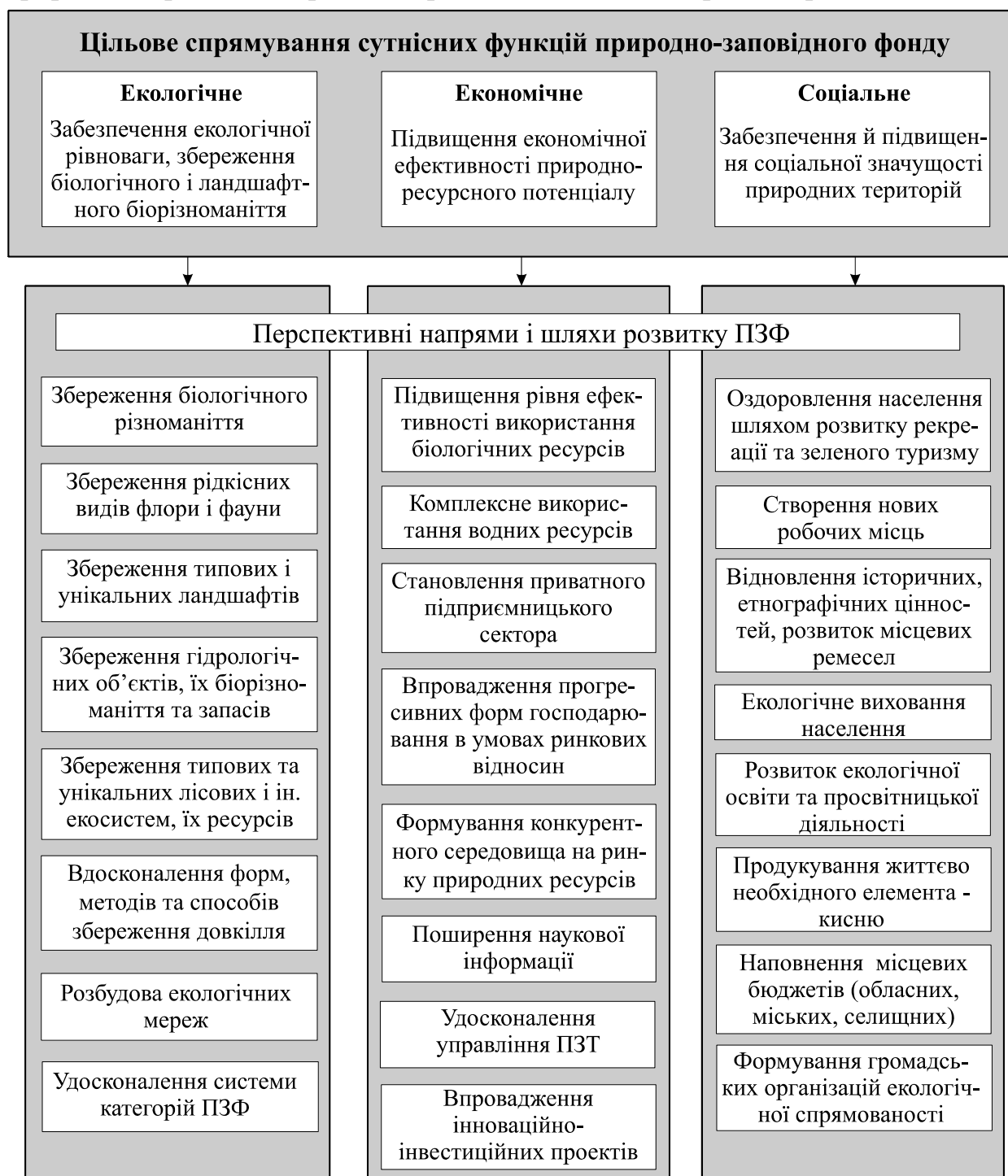

Рис. 1. Комплекс заходів і шляхи забезпечення реалізації сутнісних функцій ПЗФ

Проведене дослідження сутнісних функцій ПЗФ дає змогу їх узагальнити (рис. 1). Основними напрямками функціонування ПЗТ є: 1) екологічний, спрямований на збереження біологічного і ландшафтного різноманіття; 2)

економічний – на підвищення економічної ефективності; 3) соціальний – на забезпечення соціальної значущості кожної ПЗТ. Завдяки опрацюванню комплексу заходів, спрямованих на виявлення сутнісних функцій ПЗФ встановлено, що доцільність створення та ефективність функціонування ПЗФ обумовлюється оптимальним забезпеченням реалізації трьох напрямків – екологічного, економічного, соціального.

Назріла необхідність інтеграції вітчизняної мережі природно-заповідних територій у світову, що вимагає здійснення адаптації класифікації природно-заповідного фонду України відповідно до класифікації природно-заповідних територій Міжнародного союзу охорони природи, що уможливить повну реалізацію сутнісних функцій ПЗФ України.

2. Вартісна оцінка реалізації функцій ПЗФ формує його економічну цінність. Узагальнення існуючих наукових напрацювань дало змогу визначити низку методологічних підходів до економічної оцінки функціонування ПЗФ, а саме: економічна оцінка ПЗТ за кінцевими народногосподарськими результатами функціонування; соціально-економічна оцінка; експертна оцінка; затратні методи оцінки; рентний підхід до оцінки ПЗТ. Проте, як показало поглиблене дослідження, дані оцінки ледве відображають реальний фінансовий стан, мають нечіткі часові межі, занадто трудомісткі у виконанні та, як правило, не враховують інфляційних процесів. Для цілої низки регіонів України, де відсутні кваліфіковані менеджери-економісти у сфері природокористування, а також існують певні проблеми з вихідною економічною інформацією, усі ці методи важко втілити у практику. При цьому, методи оцінки отримання вартісних показників різних природних ресурсів, які використовуються у цих методах, не базуються на принципах цілісної методологічної основи і мають специфічно галузевий характер. На сьогодні в Україні відсутні напрацювання щодо економіко-екологічної оцінки ПЗТ, особливо нерозробленими залишаються питання економічної ефективності функціонування ПЗФ. Економічна ефективність функціонування ПЗФ може бути визначена на основі його економічної оцінки. У дослідженні узагальнені результати двох способів оцінки природних заповідників (ПЗ) та національних природних парків (НПП) Північного регіону за витратним та за рентним підходами. Отримані економічні оцінки ПЗ і НПП Північного регіону тільки орієнтовно відображають реальний фінансовий стан функціонування цих природних об'єктів та їх вартість, оскільки розрахунки за згаданими вище методами у виконанні занадто трудомісткі.

3. Науковим продуктом дослідження є вперше розроблена методика економічної оцінки функціонування природно-заповідного фонду (див. рис. 2).

Перспективність методики підтверджується тим, що економічна цінність ПЗТ охоплює як прямі ресурсні функції, так і опосередковані – регулюючі, асиміляційні функції та природні послуги. Ця методика враховує також вплив функціонування ПЗТ на здоров'я населення. Отримані результати зіставні із оцінками ПЗТ у інших країнах світу. Проте, значення вітчизняної оцінки ПЗТ занижено через низький рівень доходів та цін, що, насамперед, позначається на показниках прямої вартості використання, вартості існування.

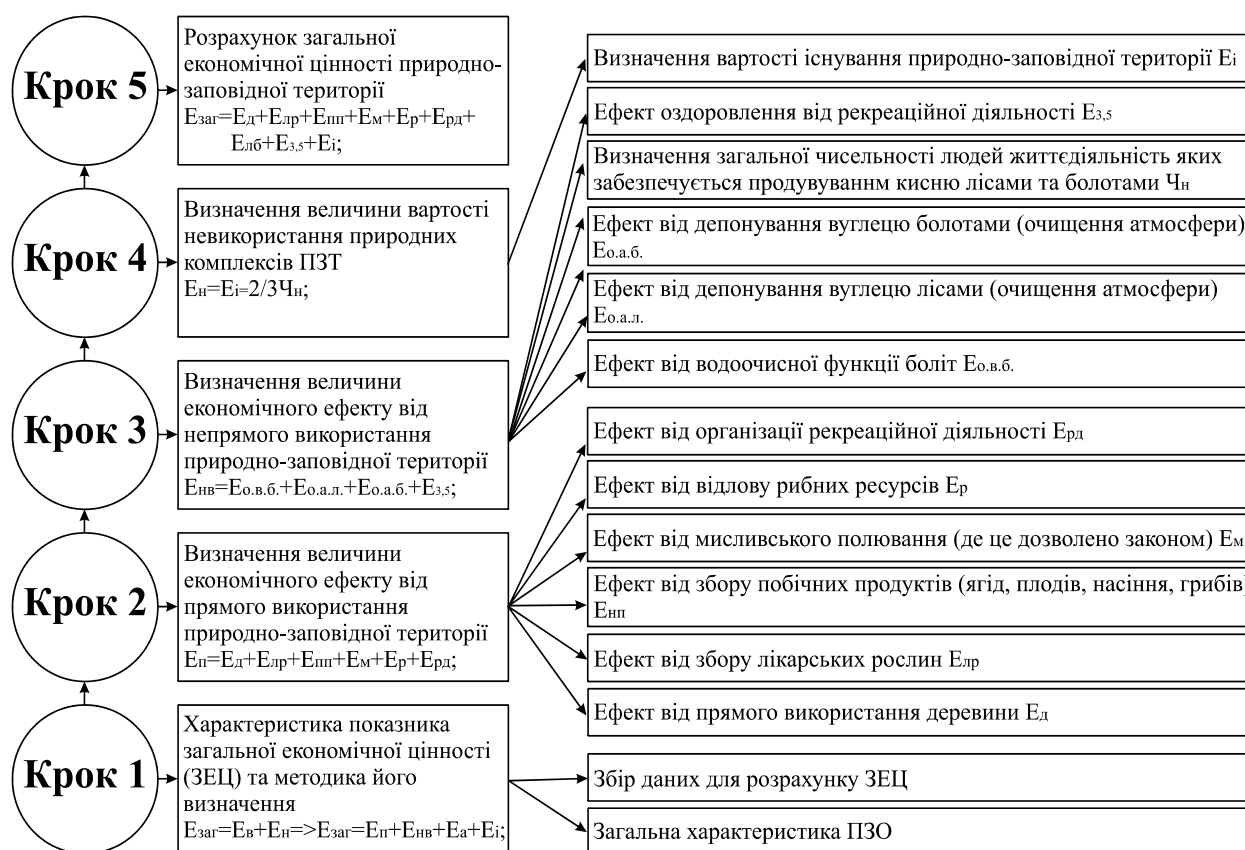

Рис. 2. Покрокова схема методики розрахунку економічної оцінки ПЗТ

Надалі, за умови економічного зростання та підвищення рівня добробуту населення України, економічна цінність ПЗТ та їх послуг збереження біорізноманіття збільшуватиметься. На основі запропонованої методики вперше здійснено економічну оцінку функціонування природних заповідників та національних природних парків ПРУ. Так, розрахована річна економічна цінність функціонування 3,4-56,9 млн. грн.; а чистий річний ефект функціонування 1 га площі перебуває у межах 0,6-1,1 тис. грн. Методика враховує соціальне значення ПЗ та НПП, котре полягає у забезпеченні суспільства необхідним для життя елементом – киснем. За проведеними результатами розрахунків визначено загальну чисельність людей, які отримують користь від функціонування природних заповідників, що для Північного регіону становить таку чисельність, як усе населення Волинської області. Доведено, що функціонування ПЗ та НПП є економічно вигідним, соціально необхідним та життєво важливим.

4. Зіставлення отриманих результатів економічної оцінки функціонування ПЗ та НПП ПРУ за фактичними методами (затратним, рентним) із результатами запропонованої методики за основним показником їх функціонування – чистим ефектом у розрахунку на 1 га у рік – показало, що отримані значення економічного ефекту функціонування ПЗТ є значно вищі, ніж їх аналоги за затратним та рентним підходами – у 10-34 разів. До того ж нова методика враховує вигоду від безпосереднього функціонування ПЗТ, а не від їх ресурсного виснаження чи альтернативного використання (табл. 2).

Крім цього, продемонстрована перевага нової методики над існуючими методами оцінки ПЗТ підтверджується обґрунтованістю та реальністю вихідних даних, а також урахуванням соціального чинника (вплив ПЗТ на здоров'я

людини, оздоровчий ефект від рекреації, депонування вуглецю). Оцінка ПЗФ за створеною методикою значно зростатиме завдяки урахуванню нових чинників (ефекту від очищення води болотами, депонуванню вуглецю). До того ж впровадження методики надасть змогу розвитку нового підходу до реструктуризації системи відшкодування збитків, завданих природним комплексам ПЗТ.

Табл. 2. Зіставлення чистого ефекту від функціонування ПЗ та НПП за фактичними (затратним і рентним) методом та новою методикою

№ з/п	Назва ПЗТ	Чистий ефект 1 га за витратами (утрачена вигода), грн./га	Чистий ефект за рентним підходом (залишаючи затрати), грн./га	Чистий ефект за запропонованою методикою економічної оцінки функціонування ПЗФ, грн./га	Зіставлення ефектів нової методики з фактичними методами, разів	
					затратним	рентним
1.	Поліський ПЗ	65,9	50,3	668,0	+10,0	+13,3
2.	Рівненський ПЗ	51,6	49,3	1318,1	+25,5	+26,7
3.	Черемський ПЗ	73,8	31,7	1099,0	+14,9	+34,7
4.	Шацький НПП	—	373,9	117,7	—	—3,2

5. У дослідженні поняттям "екологічна оцінка" окреслено комплекс певних дій для визначення загальних статистичних та спеціалізованих показників, які враховують низку екологічних чинників, що характеризують стан ПЗФ. Доведено, що екологічну оцінку ПЗФ доцільно доповнити розрахунками таких показників, як коефіцієнт екологічної стійкості та коефіцієнт екологічної стабілізації ландшафту (рис. 3). На основі запропонованих показників можна не лише робити висновки щодо дієвості існуючого режиму охорони, а й стосовно вибору найбільш ефективних проектувальних заходів, спрямованих на облаштування як РЛП, так і інших категорій ПЗФ.

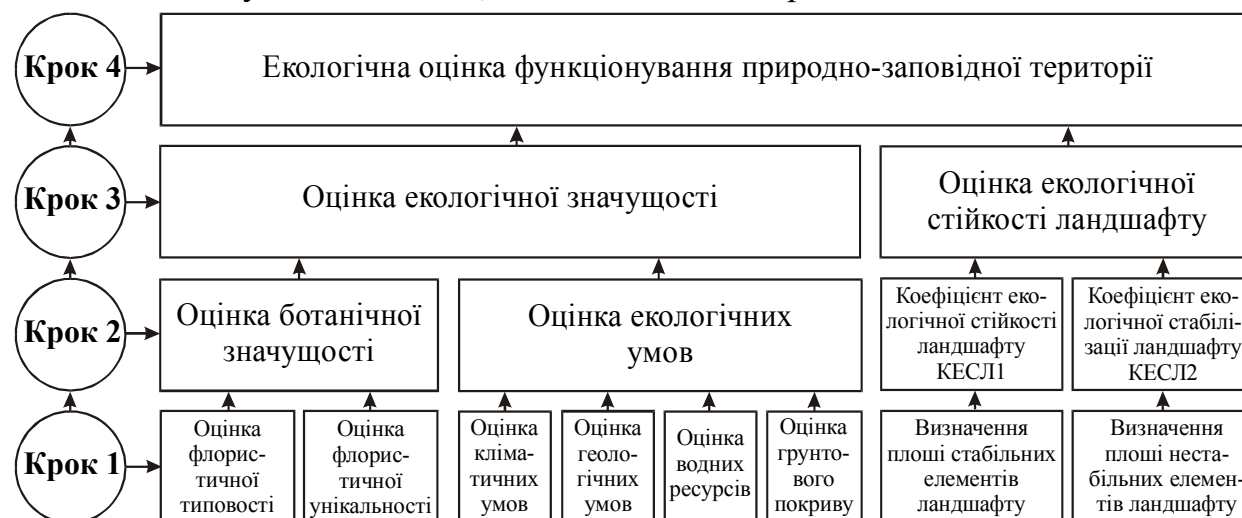

Рис. 3. Покрокова схема проведення екологічної оцінки ПЗТ

Проведення презентованої екологічної оцінки не є надто складним завданням, але потребує копіткого збору та опрацювання первинної статистичної інформації, що цілком доступно для працівників середнього управлінського рангу відповідних природоохоронних державних структур.

6. Новітнім методом екологічної оцінки стану території є визначення індексу природного капіталу (ІПК), який відбиває зміни біорізноманіття да-

ної території. Спираючись на методику його розрахунку, в дослідженні вперше проведене оцінювання індексу природного капіталу флористичних і фауністичних ресурсів природних заповідників і національних природних парків ПРУ за період 1998-2004 рр. Отримане значення дещо вище ІПК природно-заповідних ресурсів України (0,54 %), що пояснюється багатством флористичних ресурсів обраного для дослідження регіону. Проте варто зазначити, що відбувається катастрофічне зменшення ресурсів ПЗФ як загалом в державі, так і в регіоні. На майбутнє ІПК слід ураховувати як чинник зміни екологічних активів ВВП. Перерахований ВВП за індексом природного капіталу демонструє процес екосистемної деградації (відновлення), тобто показує доцільність проведених економічних заходів. Вважаємо за доцільне робити надалі розрахунки ІПК для інших категорій ПЗФ.

7. З метою прийняття зважених державних рішень стосовно доцільності розширення ПЗФ, висунуто тезу необхідності екологічного обґрунтування розвитку ПЗФ. Визначено, що за основу екологічного обґрунтування розвитку ПЗФ необхідно брати узагальнений показник – фізико-географічне районування, для якого враховується цілий комплекс показників (заповідності, кліматичні, геологічні, гідрологічні тощо). Доведено необхідність збільшення кількості та площі усіх категорій ПЗФ у межах досліджуваного регіону. Так, для позитивного впливу на здоров'я населення, площа ПЗФ регіону потребує істотного розширення із поступовим доведенням до нормативного значення (10-12 %). У дослідженні здійснено розрахунок кількості та площі природних заповідників та національних природних парків з урахуванням фізико-географічного районування – 12 об'єктів загальною площею 176, 5 тис. га. Загальна площа ПЗФ регіону повинна бути поступово доведена до 1540-1848 тис. га, тобто збільшена удвічі, а на перспективу розвиватися до оптимального значення – 3 млн. га.

8. Значний рівень негативних впливів і їх зростання свідчать про недостатню ефективність управління та функціонування ПЗТ. У ході оцінки виявлено окремі ПЗТ з відносно ефективним управлінням і такі, що практично не мають органу управління, а також основні чинники й умови, що знижують ефективність управління на всіх рівнях. Встановлено, що усі існуючі ПЗО за характером управління умовно поділено на дві групи: активного та пасивного управління. У Північному регіоні України лише 2,9 % ПЗО активного управління і режиму охорони, тоді як пасивного – 97,1 %, становлячи за площею відповідно – 47,6 % і 52,4 %. Саме ПЗТ із пасивним управлінням потребують реорганізації управління, знаходяться у повній залежності від землекористувачів, які не мають матеріальної зацікавленості у збереженні цих територій, хоча звільнені від земельного податку.

9. Проведений структурно-динамічний аналіз фінансування витрат деяких установ ПЗФ, таких як Рівненський, Поліський, Черемиський ПЗ, Деснянсько-Старогутський та Шацький НПП за період 2000-04 рр. показав, що 80-95 % витрат здійснювалось в основному на заробітну плату та придбання паливно-мастильних матеріалів, а на наукові дослідження кошти або виділялись незначні, або узагалі не надходили. Дослідження стійкості фінансового

стану установ дало підстави сформулювати висновок про те, що їх фінансова залежність від державного бюджету зменшилась: ПЗ на 28 %, НПП на 16 %-40 %. Одночасно спостерігається збільшення показника фінансової автономії для природних заповідників – утричі, для НПП – у 1,6-6 разів. Цей факт свідчить про значний та вимушений розвиток господарської діяльності ПЗ та НПП із залученням власних коштів, а також про підвищення рівня їх фінансової стійкості.

10. Розраховано питомі показники фінансування ПЗ та НПП, отримані значення порівнюються із фінансуванням на 1 га із держбюджету та із середньосвітовим значенням. Витрати на 1 га НПП значно менші ніж витрати на заповідники. Аналіз розрахованих питомих показників фінансування природних заповідників та національних природних парків показав, що хоча середня щорічна сума на утримання 1 га заповідників України щорічно зростала (від 47 до 140 грн./га), проте спостерігається значне зменшення питомої ваги заповідників у загальному обсязі фінансування Північного регіону із кожним наступним роком (із 48 % до 23 %). Як свідчить аналіз, кошти із держбюджету виділялись украй нерівномірно та не в повному обсязі, отже їх не вистачає на утримання усіх категорій. Потрібно затвердити чітко диференційовані нормативи витрат на утримання ПЗТ із державного бюджету України, розробляти які слід виходячи із площі, статусу і суворості режиму охорони категорій ПЗФ.

11. Обґрунтовано нормативи витрат на утримання ПЗТ на основі оптимізаційної економіко-математичної моделі. Визначено розрахункову норму на утримання природних комплексів установ ПЗФ регіону, що відповідно у 1,9 та 1,7 раза більше за фактичне значення фінансування. Збільшення обсягів щорічного фінансування ПЗФ є виправданим та доцільним для держави, оскільки економічна ефективність при вкладенні однієї гривні у фінансування, наприклад заповідників Північного регіону, становить щонайменше 4,0 грн. ефекту, розрахованого на основі запропонованої методики економічної оцінки їх функціонування. До того ж вплив функціонування об'єктів ПЗФ неможливо переоцінити з точки зору збереження здоров'я населення, його генوفонду. Оскільки дослідження фактичного фінансування показало його недостатність у декілька разів, то проведені обрахунки для ПЗ та НПП регіону за розробленою методикою довели більш реальну потребу у фінансуванні.

Висновки. Результатами дослідження доведено значимість та необхідність існування ПЗФ та його вплив на стабілізацію здоров'я людини. Запровадження запропонованої методики економічної оцінки функціонування ПЗФ дасть змогу визначити його економічну цінність та забезпечити конкурентоспроможність ПЗФ під час прийняття економічних рішень нарівні із іншими галузями господарства. Обґрунтовано необхідність збільшення площі ПЗФ регіону із поступовим розвитком до нормативного значення, розраховано, що для виконання природно-заповідним фондом своєї ролі на належному рівні його площа повинна бути збільшена щонайменше удвічі. У дослідженні удосконалено існуючу методику екологічної оцінки ПЗТ на основі урахування комплексу показників. Визначено потребу доповнення екологічної оцінки

ПЗФ таким показником, як індекс природного капіталу, який був розрахований для природних заповідників та національних природних парків Північного регіону України. Виявлено особливості формування фінансового механізму функціонування ПЗФ, запропоновано концептуальні положення удосконалення управління та системи фінансування ПЗФ на основі розроблених нормативів витрат на утримання із державного бюджету. Доведено необхідність урахування нових чинників при фінансуванні ПЗФ та збільшення його загального обсягу на базі розробленої оптимізаційної економічної моделі. Запровадження результатів даного дослідження значно підвищило б еколого-економічну ефективність функціонування ПЗФ, використання та відтворення природно-заповідних ресурсів, що відповідає сучасним вимогам та положенням Екологічної Конституції Землі.

Література

1. Врублевська О.В. проблеми формування теоретичних засад економічної оцінки природних благ// Регіональна економіка. – 2004, № 2. – С. 153.
2. Зінь Е.А., Якимчук А.Ю. Удосконалення системи управління природоохоронною діяльністю на регіональному рівні (на прикладі Рівненської області)// Вісник УДУВГП. – Рівне, 2003, вип. 1 (20). – С. 409-415.
3. Кислова Т.А. Экономические категории в лесном хозяйстве (себестоимость, дифференциальная рента, эффективность). – Львов: Вища шк., 1988. – 166 с.
4. Кислый В.Н. К проблеме оптимизации воспроизводства и использования ресурсного потенциала лесов в условиях многоцелевого лесопользования// Вісник Сумського державного університету: Науково-методичні основи природокористування. – Суми: "Ризоцентр" СумДУ. – 1995, № 4. – С. 44-56.
5. Клементова Е., Гейниге В. Оценка экологической устойчивости сельскохозяйственного ландшафта// Мелиорация и водное хозяйство. – 1995, № 5.
6. Смаль В.В., Смаль І.В. Світовий досвід розвитку екологічного туризму// Український географічний журнал. – 2003, № 4. – С. 58-64.
7. Стадницький Ю.І. Економіко-організаційні проблеми управління оздоровленням довкілля// Регіональна економіка. – 2000, № 4. – С. 132-140.
8. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі: Ідея. Концепція. Проблеми. – Львів: ЛНУ, 2002. – 298 с.
9. Якимчук А.Ю. Методичні підходи до визначення економічної оцінки біорізноманіття на прикладі природно-заповідних територій Рівненської області// Вісник УДУВГП. – Рівне, 2004, вип. 2 (26). – С. 624-629.
10. Якимчук А.Ю. Аналіз фінансування природно-заповідних установ як суб'єктів регіональної економіки (на прикладі Північного регіону України)// Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції "Динаміка наукових досліджень 2005". – Дніпропетровськ, 2005. – С. 60-65.
11. **Economic Values** of Protected Areas: Guidelines for Protected Areas Managers. Adrian Phillips, series editor. – 1998. – JUCN. – 72 p.